

KONSTITUTSIYADA INSON QADRI VA IJTIMOYIY DAVLAT TAMOYILLARINING HUQUQIY MAZMUNI

Tavakkalov Jahongir Bo‘riboy o‘g‘li

Farg‘ona yuridik texnikumi “Yuridik xizmat” yo‘nalishi

2-kurs 42-24-guruh o‘quvchisi.

Abdulkhakimov Behzod Otabek o‘g‘li

Farg‘ona yuridik texnikumi “Davlat-huquqiy faoliyati” yo‘nalishi

2-kurs 41-24-guruh o‘quvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21336309>

Annotatsiya. Mazkur maqolada yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan inson qadri va ijtimoiy davlat tamoyillarining huquqiy mazmuni tahlil qilinadi. Unda inson, uning hayoti, erkinligi, sha‘ni va qadr-qimmatining oliy qadriyat sifatida e‘tirof etilishi, inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash davlatning oliy maqsadi ekanligi yoritib beriladi. Shuningdek, ijtimoiy davlat tamoyilining konstitutsiyaviy asoslari, uni amalga oshirish mexanizmlari, ijtimoiy himoya, munosib turmush darajasi va ijtimoiy adolatni ta‘minlash masalalari, ushbu tamoyillarni himoya qiluvchi huquqiy kafolatlar hamda xorijiy davlatlar tajribasi ko‘rib chiqiladi. Maqolada ikki tamoyilning o‘zaro uzviy bog‘liqligi asoslab beriladi va mavzu yuzasidan xulosalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, inson qadri, ijtimoiy davlat, oliy qadriyat, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, ijtimoiy himoya, konstitutsiyaviy islohot, farovonlik, huquqiy davlat, ijtimoiy kafolatlar.

THE LEGAL CONTENT OF THE PRINCIPLES OF HUMAN DIGNITY AND THE SOCIAL STATE IN THE CONSTITUTION

Abstract. This article analyzes the legal content of the principles of human dignity and the social state enshrined in the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan. It examines the recognition of a person, their life, freedom, honor, and dignity as the highest value, and the fact that ensuring human rights and freedoms is the supreme goal of the state. It also considers the constitutional foundations of the principle of the social state, the mechanisms for its implementation, issues of social protection, a decent standard of living, and social justice, the legal guarantees protecting these principles, and the experience of foreign countries. The article substantiates the close interrelationship between these two principles and develops conclusions on the topic.

Keywords: Constitution, human dignity, social state, highest value, human rights, social justice, social protection, constitutional reform, welfare, rule-of-law state, social guarantees.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlar davlat va shaxs o‘rtasidagi munosabatlarning mazmunini tubdan o‘zgartirdi. 2023-yil 30-aprelda o‘tkazilgan umumxalq referendumida qabul qilingan va 1-maydan kuchga kirgan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakat huquqiy tizimining yangi bosqichini boshlab berdi.

Ushbu hujjatning o‘ziga xos jihati shundaki, undagi barcha normalar yagona konseptual o‘zak – “inson qadri” tushunchasi atrofida qurilgan. Bu esa davlat faoliyatining bosh mezonini sifatida insonga xizmat qilishni belgilaydi.

Konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida ilgari surilgan g'oyalardan biri Asosiy qonunda "O'zbekiston – ijtimoiy davlat" tamoyilini mustahkamlash edi. Bu taklif inson qadri tushunchasi ijtimoiy davlat tushunchasi bilan chambarchas bog'liqligi, ikkala g'oyaning tub negizida ham insonni ulug'lash va unga xizmat qilish maqsadi mujassam ekanligi bilan asoslangan. Natijada yangi tahrirdagi Konstitutsiyada ijtimoiy davlat modelini amalga oshirishning aniq huquqiy mexanizmlari belgilandi.

Mazkur maqolaning maqsadi – yangi tahrirdagi Konstitutsiyada mustahkamlangan inson qadri va ijtimoiy davlat tamoyillarining huquqiy mazmunini ochib berish, ularning o'zaro bog'liqligini va amalda ro'yobga chiqarish mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot Konstitutsiya normalarini tahlil qilish, qiyosiy-huquqiy va tizimli tahlil metodlari asosida olib borildi.

Inson qadri tamoyili yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 13-moddasida bevosita o'z ifodasini topgan. Unga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga muvofiq inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Ushbu normada muhim huquqiy yangilik mavjud: agar avvalgi tahrirda "daxlsiz huquqlar" iborasi qo'llanilgan bo'lsa, yangi tahrirda "ajralmas huquqlar" atamasi ishlatilib, bu insonning huquqlari uning tabiatidan kelib chiqishini, ular tug'ilishdan boshlab tegishli ekanligini ta'kidlaydi.

Konstitutsiyada insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan e'tirof etilishi va kafolatlanishi belgilangan. Shuningdek, inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'lishi mustahkamlangan. Bu norma inson huquqlarining tabiiy-huquqiy konsepsiyasiga asoslangan bo'lib, huquqlar davlat tomonidan "berilmaydi", balki tan olinadi va himoya qilinadi, degan g'oyani ifodalaydi.

Inson qadri tamoyilining eng muhim huquqiy natijasi – insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadi sifatida belgilanishidir. Ushbu norma davlat oldiga shunchaki deklarativ chaqiriq emas, balki aniq konstitutsiyaviy majburiyat yuklaydi. Davlat organlari, mansabdor shaxslar faoliyatining samaradorligi aynan shu mezon – inson huquqlari qay darajada ta'minlanayotgani bilan baholanishi lozim.

Inson qadri tushunchasi keng ijtimoiy-huquqiy mazmunga ega. U har bir fuqaro uchun tinch va xavfsiz hayot, fundamental huquq va erkinliklar, malakali tibbiy xizmat, sifatli ta'lim, kuchli va manzilli ijtimoiy himoya hamda sog'lom ekologik muhit ta'minlanishini, munosib turmush sharoiti va zamonaviy infratuzilmaning bosqichma-bosqich yaratilishini anglatadi.

Demak, inson qadri faqat shaxsiy va siyosiy huquqlar bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarni ham qamrab oladi. Aynan shu jihat inson qadri tamoyilini ijtimoiy davlat tamoyili bilan uzviy bog'laydi.

Ijtimoiy davlat tamoyilining Asosiy qonunga kiritilishi yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning eng muhim yangiliklaridan biri hisoblanadi. Konstitutsiyaning 1-moddasida O'zbekiston huquqiy va ijtimoiy davlat sifatida e'tirof etildi. Bu norma davlatning huquqiy tabiatini belgilab, uning zimmasiga fuqarolar oldida aniq ijtimoiy majburiyatlar yukladi.

Ijtimoiy davlat tamoyilining mazmuni Konstitutsiyaning 14-moddasida ochib berilgan.

Unga ko'ra, davlat o'z faoliyatini inson farovonligini va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida qonuniylik, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari asosida

amalga oshiradi. Ushbu normada uchta muhim prinsip – qonuniylik, ijtimoiy adolat va birdamlik davlat faoliyatining asosiy mezonlari sifatida belgilangan. Bu esa davlat byudjetini shakllantirishda, soliqlarni belgilashda, qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilishda hisobga olinishi lozim bo‘lgan konstitutsiyaviy talabdir.

Nazariy jihatdan ijtimoiy davlat – bu har bir inson uchun farovon turmush darajasi, sifatli ta’lim, kafolatli tibbiy xizmat, munosib mehnat sharoiti va adolatli ish haqi, pensiya va nafaqalar, ijtimoiy yordam va xizmatlar tizimi yaratilgan, uy-joyli bo‘lish sharoiti mavjud bo‘lgan, ijtimoiy tafovutlar yumshatilgan, muvozanatlashgan, hech bir fuqaro o‘z muammolari bilan yolg‘iz qolmaydigan adolatli davlatdir. Bu ta’rif ijtimoiy davlatning mohiyatini to‘liq ifodalaydi va uning amaliy mezonlarini belgilaydi.

Ijtimoiy davlat modelini amalga oshirishning konkret konstitutsiyaviy mexanizmlari ham nazarda tutilgan. Birinchidan, Konstitutsiyada aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarini uy-joy bilan ta’minlash bo‘yicha davlatning majburiyatlari alohida belgilandi. Ikkinchidan, mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorini belgilashda insonning munosib yashashini – oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy, kommunal, transport va aloqa xarajatlarini qoplash imkoniyati hisobga olinishi mustahkamlandi. Bu normalar ijtimoiy davlat g‘oyasini mavhum tushunchadan aniq huquqiy majburiyatlarga aylantiradi.

Shuningdek, Konstitutsiyada fuqarolarning ijtimoiy-iqtisodiy huquqlari kengaytirildi: mehnat qilish, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash, ishsizlikdan himoyalaniish, dam olish, ijtimoiy ta’minot olish, malakali tibbiy xizmatdan foydalanish va ta’lim olish huquqlari kafolatlandi. Bu huquqlar majmui ijtimoiy davlatning huquqiy mazmunini to‘ldiradi.

tizimni umumbashariy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan inson qadri va ijtimoiy davlat tamoyillari Asosiy qonunning konseptual o‘zagini tashkil etadi. Inson qadri tamoyili insonning hayoti, erkinligi, sha’ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e’tirof etib, uning huquq va erkinliklarini ta’minlashni davlatning oliy maqsadi darajasiga ko‘taradi. Ijtimoiy davlat tamoyili esa ushbu qadriyatni amalda ro‘yobga chiqarishning huquqiy-institutsional mexanizmini yaratadi.

Ikki tamoyilning o‘zaro bog‘liqligi shundan iboratki, inson qadrini ulug‘lash amalida ijtimoiy davlat mexanizmlari – ijtimoiy himoya, munosib turmush darajasi, adolatli ish haqi va sifatli ijtimoiy xizmatlar orqali ta’minlanadi. Ijtimoiy davlatning bosh maqsadi esa aynan insonga xizmat qilish va uning qadr-qimmatini yuksaltirishdir. Shu ma’noda ular yagona konstitutsiyaviy g‘oyaning ikki tomonini tashkil etadi.

Ushbu tamoyillarni to‘liq amalga oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda ish olib borish maqsadga muvofiq: konstitutsiyaviy normalarni tarmoq qonunchiligida aniqlashtirish va ularning ijro mexanizmlarini belgilash; Konstitutsiya normalarining bevosita qo‘llanilishi amaliyotini kengaytirish; sud himoyasi va konstitutsiyaviy nazorat samaradorligini oshirish; davlat organlari faoliyatini baholashda inson qadri mezonini joriy etish. Shundagina Asosiy qonunda e’lon qilingan qadriyatlar har bir fuqaroning kundalik hayotida seziladigan real natijaga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahrir). 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan referendumda qabul qilingan. – Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. Azizov X.T. Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy asoslarini ro'yobga chiqarish – muhim vazifa // Yurisprudensiya. – Toshkent: TDYU, 2023. – Maxsus son. – B. 11–14.
4. Azimov H.I. Yangilangan bosh qomusimizda inson huquq va erkinliklari eng oliy qadriyat sifatida // Yurisprudensiya. – Toshkent: TDYU, 2023. – Maxsus son. – B. 27–36.
5. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq: darslik. – Toshkent: "Toshkent", 2022.
6. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan.